

EE

MM

PP

66

Den lille havfrue

Else Marie Pade (1924–2016)

EMP 6

Ellen Gottschalch, voice

Else Marie Pade, electronics

- 1 **Den lille havfrue** (The Little Mermaid) (1955–1959) 42:39
Text by Hans Christian Andersen (1805–1875)

World premiere recording

Version with English narration available on EMP 6: *The Little Mermaid* (DAC-DA2022)

The *EMP Series*, a collaboration between Dacapo Records and publisher Edition·S, offers a fresh digital perspective on Else Marie Pade's music, featuring previously unavailable works, including reel-to-reel tapes and compositions from her tenure at the Danish Broadcasting Corporation. The series will continue with regular releases through 2024, commemorating the centennial of Else Marie Pade's birth and her extraordinary sonic universe.

Else Marie Pade, 2006

And All the Mermaids Began to Sing

By Jonas Olesen

The Little Mermaid (1955–1959) is a radio adaptation of Hans Christian Andersen's renowned tale from 1837, crafted for the 'school radio' at the Danish Broadcasting Cooperation (DR), featuring sound and music by Else Marie Pade and narrated by Danish actress Ellen Gottschalch (1994–1981). The narrative, tracing the plight of the little mermaid who sacrifices her entire existence for the handsome prince, serves as a poignant allegory of suffering and extreme self-sacrifice. Yet, tragedy befalls her as the prince picks another bride, leaving the mermaid to meet her end as foam upon the sea.

Pade's sonic rendition of the tale incorporates both semi-conventional sound effects and mood-setting music, meticulously crafted with extreme detail. Her collaboration with DR technician, the sound engineer Holger Lauridsen (1920–1957), proved to be a pivotal encounter for Pade. Struggling with the creation of the mermaid's song, she sought Lauridsen's assistance.

Recalling the moment, Pade noted: 'He patiently listened to my explanation and asked how I precisely imagined a mermaid's voice. I replied that my mermaid sounded like a cross between the opera singer Elisabeth Schwarzkopf and a saw blade. 'Alright, then,' he simply responded and approached a monstrous machine, adjusting and tinkering. Then he turned it on, and would you believe it: all

the mermaids began to sing. Throughout the room, they sang! I was utterly flabbergasted. 'What is this?!' I asked him. 'It's electronic music,' he replied.'

The encounter with Lauridsen enriched Pade's practice with a new technical professionalism and a novel sonic material: the electronic. Beyond the concrete musical realm, Lauridsen and Pade formed a personal bond – Pade later described him as her 'spiritual and technical guide'.

Amidst the work on *The Little Mermaid*, Lauridsen, Pade, and technician Villy Bak, also contributing to the sound design, commenced a 'technical journal'. This journal offers a glimpse into the production's inner workings, delving into their experiments in meticulous detail.

On 13 April (year unknown), detailed notes were introduced, exemplifying the meticulous approach undertaken, for instance:

'*The Little Mermaid*. Tone generator 261 Hz. Modulation frequency 8 Hz. + 125 x 0.2 ... Tone generator 1 volt, input potentiometer 14 dB, left input amplifier ...'

And later, on 4 May (year unknown):

'*The Little Mermaid*. The chords. Experimenting with a combination of ring modulation, vibrato ... Approaching the goal. 261, 300, 400, and 500 Hz are tested. Of these, 400 Hz is the best.'

These entries underscore the systematic efforts of Pade and the technicians, striving to document their findings

meticulously for replication and enhancement. This signifies basic research into the electronic apparatus available at DR during that period, primarily comprising electroacoustic test equipment.

Pade and Lauridsen's shared fascination with concrete and electronic music led them to establish an informal study group for all interested parties at DR. During a members' evening at the Det Unge Tonekunstnerselskab (DUT) (Young Composers Society) in 1957, Lauridsen delivered a lecture on 'intersections between music and technology', while Pade showcased her initial outcomes from 'work in engineer Lauritzen's (sic) sound laboratory'.

A few years later, they obtained permission from DR to host a series of public information evenings at Radiohuset. Tragically, before the first event, Holger Lauridsen succumbed to a heart infection on New Year's Eve 1957, at a mere 37 years old.

In *The Little Mermaid*, Pade, for the first time, forges a ground-breaking union of processed real sounds and electronic elements, hinting at the direction of her subsequent purely musical works. A cursory listen may categorise the sonic landscape into effects and mood-setting music, but deeper immersion reveals a rich tapestry of roaring noise and intricate sinewave chords.

The music never merely illustrates, and the effects never remain concrete; rather, they become abstract, blurring the lines between music and sound seamlessly. For instance, in the tale's narrative, church bells toll, and while the illustrative effect suggests bell chimes, they're electronically treated to acquire an indeterminate quality.

This method appears meticulously thought out, fitting for a fairy tale – a fiction where the sonic realm inherently bears a fictitious and magical hue.

While listening, one inevitably laments two things: firstly, that the narrative voice, actor Ellen Gottschalch, is mixed very loudly, and secondly, that a version without narration cannot be located. Yet, amidst the narration lies a clever and inventive creation that could easily stand alone as a pure musical depiction of the tale.

The recognition of the work's aesthetic qualities by contemporaries is evidenced by Pierre Schaeffer – founder of *musique concrete* – broadcasting a French-language rendition of *The Little Mermaid* on French radio, showcasing 'Danish experiments in experimental music'.

Notes

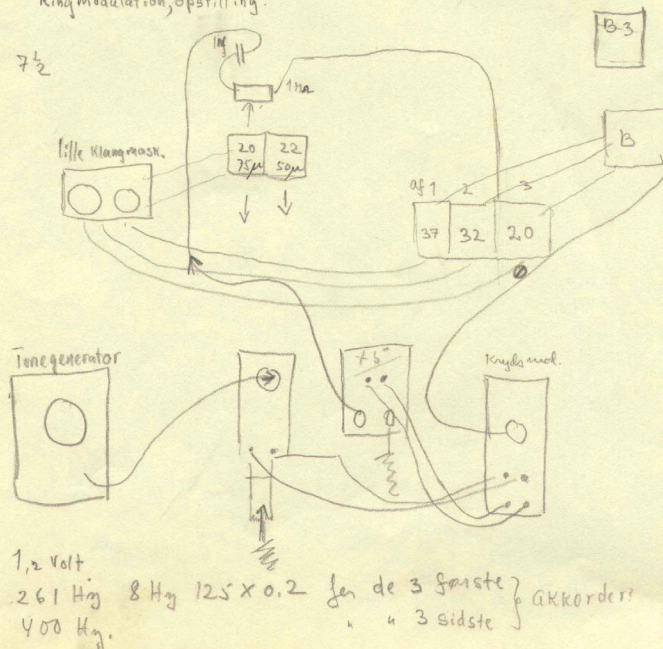
The Little Mermaid. Background music for recitation, featuring concrete and electronic music. Fairy tale by Hans Christian Andersen (1837).

In addition to the original Danish version, the work also exists in an English edition (*The Little Mermaid*) and a French edition (*La petite sirène*). The French-language version has not been located. The English version is narrated by an unnamed speaker (available on DAC-DA2022).

Given the existence of Danish, French, and English versions, it can be presumed that DR intended to broadcast the piece on foreign radio stations. However, apart from the broadcast on French radio, no further information on this has been found.

- 13/4: Laboratoriet: Lauridsen, Bak, Pade. Tid: 10-12.
Den lille Havfrue. Tonegenerator 261 Hz. Modulationsfrekvens 8 Hz.
+ 125 x 0.2. Ringmodulation 7 1/2", lille klangmaskine, afspilning
hovede 2, styrke 22. Blanding af det ringmodulerede og linje out-
put B 3 blandes paa fri indgang højtaler. Tonegenerator 1 volt,
indgangspotentiometer 14dB, venstre indførringsforstærker. Første
akkord optages paa denne maade som prøve. Derefter spilles alle ak-
korderne over til envelope ved skraaklip, og akkordernes grundsyame-
tri laves med forløberbaand, op- og nedstigning, længde 6 cm.
- 27/4: Laboratoriet: Lauridsen, Bak, Pade. Tid: 10-12.
Den lille havfrue. Alle akkorderne skraaklippes, 3 sek. ml. hver-
114 cm. Gult forløberbaand ml. hver. Forsøger derpaa at lave samme
opstilling som sidst, men det lyder hæsligt. Sandsynligvis er lø-
sningen brug af lille ekkomaskine og underlagt ringmodulation.
- 4/5: Laboratoriet: Lauridsen, Bak, Pade. Tid: 10-12.
Den lille Havfrue. Akkorderne. Prøver kombination af ringmodulation,
vibrato, klangmaskine. Nærmer os maalet. 261, 300, 400 og 500 Hz.
prøves. Deraf er 400 Hz. bedst. Endelig opstilling. Klangkarakteren
tilnærmelsesvis god. Se tegning. Der laves to optagelser: En dobbelt
ringmoduleret 15" og en enkelt ringmoduleret 7 1/2".

Ringmodulation, opstilling.

Og alle havfruerne begyndte at synge

Af Jonas Olesen

Den lille havfrue (1955-1959) er en radioversion af H.C. Andersens berømte eventyr fra 1837, skabt til "skolera-dioen" i Danmarks Radio med lyd og musik af Else Marie Pade og oplæst af skuespilleren Ellen Gottschalch (1994-1981). Eventyret, som følger den lille havfrue, der ofrer hele sit liv for den smukke prins, er en tragisk fortælling om lidelse og ekstrem selvopofrelse. For prinsen vælger en anden, og havfruen ender sine dage som skum på havet.

Pades lydside til eventyret består både af semikonventionelle lydeffekter og stemningsbærende musik, og fremstår ekstremt detaljeret og gennemarbejdet. Arbejdet med lydsiden førte Pade sammen med Danmarks Radioteknikeren, toneingeniøren Holger Lauridsen (1920-1957), der blev et møde af stor betydning for Pade. Pade var i gang med at skabe lydeffekter til produktionen, men løb ind i udfordringer med at skabe en lydlig illustration af havfruens sang.

Hun blev henvist til Lauridsen og erindrede senere, at "han lyttede tålmodigt til min forklaring og spurgte, hvordan jeg præcist havde forestillet mig, at en havfrue lød. Jeg svarede, at min havfrue lød som en mellemting mellem operasangerinden Elisabeth Schwarzkopf og en savklinge. "Javel, ja," svarede han bare og gik hen til et monstrum af en maskine og drejede og stillede ind og

gjorde ved. Så tændte han for den, og vil du tænke dig: Alle havfruerne begyndte at synge. Ud i hele lokalet sang de! Jeg var helt paf. "Hvad er det?!" spurgte jeg ham. "Det er elektronisk musik," svarede han."

I mødet med Lauridsen blev Pades praksis beriget af en ny teknisk professionalisme og et nyt klangligt materiale, udover det konkretmusikalske: det elektroniske. Lauridsen og Pade blev også venner privat – Pade har senere beskrevet ham som "sin åndelige og tekniske vejleder".

Under arbejdet med *Den lille havfrue* begyndte Lauridsen, Pade og teknikeren Villy Bak, der også var medskabende til lydsiden, at føre en såkaldt 'teknisk journal', der tager os helt ind maskinrummet af produktionen, hvor vi kan følge deres eksperimenter i detaljer.

Den 13. april (ukendt år) er eksempelvis indført notater som:

"*Den lille havfrue*. Tonegenerator 261 Hz. Modulations-frekvens 8 Hz. + 125 x 0.2 ... Tonegenerator 1 volt, indgangspotentiometer 14 dB, venstre indføringsforstærker ..."

Og senere, den 4. maj (ukendt år):

"*Den lille havfrue*. Akkorderne. Prøver kombination af ringmodulation, vibrato, klangmaskine. Nærmer os målet. 261, 300, 400 og 500 Hz. prøves. Deraf er 400 Hz. bedst."

Som det fremgår, er der tale om, at Pade og teknikerne arbejder systematisk og forsøger at fastholde deres re-

sultater, så de kan eftergøres og forbedres. Her er tale om virkelig grundforskning i det elektroniske apparatur, der var tilgængeligt på Danmarks Radio på daværende tidspunkt, og som primært bestod af elektroakustisk måleudstyr.

Pade og Lauridsens fælles interesse for den konkrete og elektroniske musik medførte, at de tog initiativ til at danne en uformel studiekreds for alle interesserede i Danmarks Radio. Ved en medlemsaften i Det Unge Tonekunstnerselskab (DUT) i 1957 holdt Lauridsen således foredrag om "berøringspunkter mellem musik og teknik", og Pade demonstrerede sine første resultater fra "arbejdet i ingeniør Lauritzens (sic) lydlaboratorium". Nogle år senere opnåede de tilladelse fra Danmarks Radio til at holde en serie offentlige orienteringsaftener i Radiohuset, men før den første aften døde Holger Lauridsen ulykkeligtvis af en hjerteinfektion nytårsaften 1957 som kun 37-årig.

Den lille havfrue er første gang, hvor Pade fusionerer behandlede realløyd og elektroniske elementer på en måde, der peger frem mod hendes senere rent musikalske værker. Ved en overfladisk lytning kan lydsiden henføres til kategorierne lydeffekter og stemningsmusik, mens en mere koncentreret lytning afslører et helt lydunivers af brusende støj og detaljerede sinustoneakkorder.

Musikken er aldrig banalt illustrerende, og lydeffekterne er aldrig konkrete, men gjort abstrakte, så der opstår en flydende grænse mellem musik og lyd. I eventyrets handling høres for eksempel kirkeklokker, og den illustrerende lydeffekt hertil er nok klokkeklang, men de er elektroakustisk behandlet, så de får en ubestemmelig karakter. Den-

ne metode virker meget gennemtænkt, da der jo netop er tale om et eventyr, en fiktion, hvor lydsiden forventeligt også må have et fiktivt og magisk skær.

Som lytter ærgrer man sig dog uvægerligt over to ting: dels at fortællestemmen, skuespilleren Ellen Gottschalch, er mixet meget højt i lydbilledet, og dels at en udgave uden oplæsning ikke har kunnet lokaliseres. For under oplæsningen gemmer der sig nemlig et vellykket og opfindsomt værk, der sagtens kunne stå alene som en ren musikalsk illustration af eventyret.

At også andre i samtiden kunne høre værkets æstetiske kvaliteter, kan blandt andet ses af det faktum, at Pades store inspirationskilde Pierre Schaeffer – grundlæggeren af *musique concrète* – afspillede en fransksproget udgave af *Den lille havfrue* i fransk radio som demonstration af "danske forsøg med eksperimentalmusik".

Noter

Den lille havfrue. Underlægningsmusik til recitation, konkret og elektronisk musik. Eventyr af H.C. Andersen (1837).

Værket eksisterer også i en engelsk udgave (*The Little Mermaid*, udgivet under katalognummeret DAC-DA2022) og en fransk udgave (*La petite sirène*). Det har ikke været muligt at lokalisere den fransksprogede udgave. Den engelsksprogede version er oplæst af en unavngiven oplæser.

Da værket findes i en både dansk, fransk og engelsk version må man formode, at Danmarks Radio har påtænkt udsendelse gennem udenlandske radiostationer, men udover udsendelsen i fransk radio har det ikke været muligt at finde yderligere oplysninger om dette.

Sound engineer Holger Lauridsen
(1920–1957)

First airplay on 11 April, 1959, DR

Recording producer: Else Marie Pade

Technical assistance: Holger Lauridsen and Villy Bak

Narration: Ellen Gottschalch

© & © 2024 Dacapo Records, Copenhagen

Liner notes: Jonas Olesen

Photo p. 3 © Lisbeth Damgaard; p. 6 kindly provided by

Hans Sydow; p. 9 kindly provided by Ole Mørk Lauridsen

Cover: Studio Tobias Røder, www.tobiasroeder.com

Publisher: Edition·S, www.edition-s.dk

With support from Augustinus Fonden, A.P. Møller

Fonden, Aage og Johanne Louis-Hansens Fond,

Koda Kultur, Konsul Georg Jorck og Hustru Emma Jock's

Fond and Sonning Fonden.

DAC-DA2016 www.dacapo-records.dk

**DANMARKS NATIONALE
MUSIKANTOLOGI**

Dacapo Records, Denmark's national record label, was founded in 1989 with the purpose of releasing the best of Danish music past and present. The majority of our recordings are world premieres, and we are dedicated to producing music of the highest international standards.